

Wyrok z dnia 3 grudnia 2004 r.

II UK 78/04

Istnienie wspólności majątkowej między małżonkami nie jest wystarczające dla stwierdzenia wspólności małżeńskiej jako przesłanki nabycia prawa do renty rodzinnej (art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.; art. 70 ust. 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.).

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN Jerzy Kwaśniewski, Andrzej Wasilewski.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 3 grudnia 2004 r. sprawy z wniosku Antoniny K. przeciwko Zakładowi Emerytalno - Rentowemu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji w Warszawie o rentę rodzinną, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 stycznia 2004 r. [...]

o d d a ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 6 stycznia 2004 r. [...] oddalił apelację wnioskodawczyni Antoniny K. w sprawie przeciwko Zakładowi Emerytalno - Rentowemu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji w Warszawie o rentę rodzinną, podzielając ustalenia faktyczne i oceny prawne wyrażone w wyroku Sądu pierwszej instancji, który ustalił, że między wnioskodawczynią a jej zmarłym mężem nie istniała w chwili śmierci wspólność małżeńska, mimo że tzw. ustawowa wspólność majątkowa nie była zniesiona. Na uzasadnienie tego stanowiska Sąd wskazał, że mąż wnioskodawczyni zmarł w dniu 18 lipca 1996 r., natomiast wnioskodawczyni od 1985 r. nieprzerwanie przebywała w Stanach Zjednoczonych. W ocenie Sądu,

długotrwały pobyt wnioskodawczynie za granicą spowodował brak, zarówno wspólności gospodarczej, jak i więzi fizycznej i duchowej. Oceniając spełnienie warunków określonych w art. 41 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), do którego odsyłał przepis art. 24 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (Dz.U. Nr 53, poz. 214 ze zm.), Sąd stwierdził, że wnioskodawczynie osiągnęła co prawda wiek wymagany przepisem art. 41 ust. 1, nie spełniła jednak określonego w ust. 3 wymogu pozostawania w chwili śmierci męża we wspólności małżeńskiej, nie mając ustalonego prawa do alimentów.

Wyrok ten zaskarżyła kasacją wnioskodawczynie i opierając ją na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin w związku z art. 24 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin, wniosła o jego zmianę i uwzględnienie odwołania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie trzeba zauważyć, że kasacja w tej sprawie oparta została jedynie na podstawie wymienionej w art. 393¹ pkt 1 k.p.c., a więc na naruszeniu prawa materialnego, co ma ten skutek, że Sąd Najwyższy przy rozpoznaniu sprawy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 393¹¹ k.p.c.). Te podstawy faktyczne to między innymi ustalenie, że małżonkowie Antonina i Wilhelm K. nie prowadzili wspólnego gospodarstwa domowego, w trakcie wieloletniego pobytu wnioskodawczynie w USA właściwie nie utrzymywała ona kontaktów listowych i telefonicznych z mężem, nie wróciła do kraju po doznaniu przez niego wylewu krwi do mózgu, wreszcie nie przyjechała na pogrzeb męża, a do Polski wróciła w 1998 r. - prawie dwa lata po jego śmierci. Przy takich ustaleniach Sąd przyjął, że wnioskodawczynie w chwili śmierci męża nie pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej, zaś przez ostatnie dziesięć lat małżonków łączyła jedynie więź ekonomiczna.

Przepis art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin stanowił, że małżonka rozwiedziona lub wdowa, która w chwili śmierci męża nie pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej, ma prawo do renty rodzinnej, jeżeli oprócz spełnienia warunków określonych w ust. 1 lub 2 miała w chwili śmierci męża prawo do alimentów z jego strony ustalone wyrokiem lub ugodą sądową. Przepis art. 70 ust. 3 obecnie obowiązującej ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) regulację tę powtarza, przy czym dla porządku należy zauważyć, że art. 192 ostatnio powołanej ustawy, stanowi, iż ilekroć przepisy odsyłają do przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (...) należy przez to rozumieć odesłanie do przepisów o emeryturach i rentach z FUS.

Pojęcie „wspólność małżeńska” - niezdefiniowane w ustawie o emeryturach i rentach z FUS - nie występuje także na gruncie przepisów prawa rodzinnego i opiekuńczego. Powołany w kasacji przepis art. 31 k.r.o., a także inne przepisy tego aktu, np. art. 52 i art. 55, używają określenia „wspólność majątkowa”. Jej przeciwieństwem jest rozdzielność majątkowa. Terminy wspólność małżeńska i wspólność majątkowa nie są synonimiczne. Stosunki majątkowe między małżonkami są tylko jedną z płaszczyzn, na której realizuje się wspólność małżeńska. Wspólność majątkowa nie jest wystarczającą przesłanką wspólności małżeńskiej. Wzajemne powinności małżonków określa najogólniej art. 23 k.r.o. Są to: wspólne pożycie, wzajemna pomoc, wierność oraz współdziałanie dla dobra rodziny. Użyty w art. 41 ust. 3 ustawy o z.e.p. i powtórzony w art. 70 ust. 3 obecnie obowiązującej ustawy o emeryturach i rentach z FUS, termin wspólność małżeńska bliższy jest pojęciu „wspólne pożycie” niż „wspólności majątkowej”. Pojęcie „pozostawania we wspólności małżeńskiej” znalazło wykładnię w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 6 marca 1997 r., II UKN 17/97 (OSNAPiUS 1997 nr 23, poz. 477), Sąd Najwyższy stwierdził, że przez wspólność małżeńską należy rozumieć rzeczywisty związek łączący oboje małżonków, obejmujący wspólne zamieszkiwanie i prowadzenie wspólnego gospodarstwa, wspólne pożycie, wierność i pomoc we współdziałaniu dla dobra rodziny. Wspólność małżeńska, niezdefiniowana w przepisach ustawy o z.e.p., to istniejąca między małżonkami więź duchowa, fizyczna i gospodarcza. Oznacza to rzeczywisty, a nie tylko formalny potwierdzony aktem małżeńskim, związek łączący dwoje ludzi. W wyroku z dnia 20 maja 1997 r., II UKN 122/97 (OSNAPiUS 1998 nr 6, poz. 189), Sąd Najwyż-

szy wyraził pogląd, że istnienie małżeńskiej wspólności majątkowej (art. 31 k.r.o.) nie wystarcza do przyjęcia, że małżonkowie pozostawali ze sobą we wspólności małżeńskiej w rozumieniu art. 41 ust. 3 ustawy o z.e.p. Stanowisko to Sąd Najwyższy podtrzymywał w kolejnych orzeczeniach. W uzasadnieniu wyroku z dnia 8 stycznia 1999 r., II UKN 320/98 (OSNAPiUS 2000 nr 5, poz. 191), zawierającego tezę o treści takiej, jak w poprzednim wyroku, Sąd Najwyższy wypowiedział pogląd, że wspólność majątkowa małżeńska powstaje z mocy prawa przez sam fakt zawarcia małżeństwa i trwa do jego ustania, niezależnie od pozostałych więzi łączących małżonków, w szczególności fizycznej i duchowej. Gdyby ustawodawca dla celów renty rodzinnej utożsamiał wspólność majątkową małżeńską z użytą w art. 41 ust. 3 ustawy o z.e.p. wspólnością małżeńską - zbędny byłby wymóg legitymowania się przez wdowę niepozostającą w takiej wspólności prawem do alimentów ustalonych wyrokiem lub ugodą sądową. Jakkolwiek podstawa prawna oraz przesłanki zasądzenia alimentów są w każdym z tych przypadków inne (art. 23 k.r.o., art. 60 k.r.o.), ich funkcja i cel są te same. Ustawodawca konsekwentnie przyznaje je, choć pod wieloma warunkami szczególnymi, osobom uprawnionym do alimentacji ze strony zmarłego. Renta rodzinna jest bowiem świadczeniem kompensującym utracone wskutek śmierci żywiciela środki utrzymania. Jej funkcja alimentacyjna jest podstawowa i bezsporna. Sądy zarówno pierwszej jak i drugiej instancji prawidłowo zatem zinterpretowały art. 41 ust. 3 ustawy o z.e.p. Wprawdzie w przywołanym w kasacji wyroku z dnia 12 czerwca 2002 r., II UKN 443/01, (OSP 2003 nr 6, poz. 84 z krytyczną glosą K. Ślebzaka), wyrażono pogląd iż „przepis art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin nie uzależnia prawa do renty rodzinnej wdowy pozostającej z mężem w chwili jego śmierci we wspólności majątkowej małżeńskiej (ustawowej lub umownej) od spełnienia warunku pozostawania z nim we wspólnym pożyciu”, jednak Sąd Najwyższy w składzie orzekającym w niniejszej sprawie tego poglądu nie podziela, wskazując, iż pojęcie „wspólność małżeńska” użyte w ustawie określa pewien stan faktyczny, którego treść wyznaczać będzie obowiązek wspólnego pożycia wyrażony w art. 23 k.r.o., dzielając w tej mierze stanowisko wyrażone w powołanej glosie. Za powołaną glosą warto też wskazać, że gdyby postawić znak równości między pojęciem „wspólność małżeńska” używanym w ustawie emerytalnej i pojęciem „wspólność majątkowa małżeńska” (ustawowa lub umowna) używanym w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, nie byłoby podstaw do odmowy przyznania renty rodzinnej jednemu z małżonków, mimo faktycznej separa-

cji i nieutrzymywania żadnych więzi z drugim małżonkiem, prowadzenia własnego, oddzielnego gospodarstwa domowego, gdy tymczasem „omawiane świadczenie służy pokryciu określonej potrzeby, której badanie zostało stypizowane i uzależnione od istnienia wspólności małżeńskiej”.

Gdy więc jedyną powołaną podstawą kasacji był zarzut naruszenia prawa materialnego, niepodzielony przez Sąd Najwyższy, należało, stosownie do art. 393¹² k.p.c., orzec jak w sentencji.

=====